

Похорони Мами Гранде

Габріель Гарсія Маркес

Переклад Віктора Часника

Послухайте, маловіри всіх мастей, достеменну історію Мами Гранде, абсолютної правительці королівства Макондо, яка була при владі рівно дев'яносто дві роки і віддала богу душу на останній вівторок минулого вересня. Послухайте історію Великої Мами, на похорони якої завітав з Ватикану сам Верховний Понтифік.

Тепер, коли її вірнопіддані, вражені до самого нутра, прийшли нарешті в себе; тепер, коли дударі з Сан-Хасінто, контрабандисти з Гуахіра, збирачі рису з Сину, повії з Гуакаамайяля, чаклуни з Сіерпе і збирачі бананів з Аракатаки схаменулися і натягнули москітні сітки в надії відіспатися після стількох безсонних ночей; тепер, коли відновили душевну рівновагу і взялися за державні справи всі, кому належить — президент Республіки, та й ті, кому трапилася нагода представляти земну владу і сили небесні на самих пишних похоронах в історії людства; тепер, коли душа і тіло Верховного Понтифіка піднеслися на небо, а по вулицях Макондо не пройти ні проїхати, — де там! — коли гори консервних банок, порожніх пляшок, недопалків, обгризених кісток і підсохлих купок, залишених всюди збіговиськом людей, які прибули на поховання — саме час приставити до воріт лавочку і, поки не нагрянули ті, хто пише історію, з почуттям та до ладу розповісти про події, що розбурхали всю країну.

Чотирнадцять тижнів тому, після довгої низки болісних ночей з п'явками, гірчичниками і припарками Мама Гранде, зломлена передсмертною гарячкою, розпорядилася перенести себе в улюблене плетене крісло — гойдалку, бо захотіла нарешті обнародувати останню волю. Сім надумала вона завершити земні свої діяння.

Ще на зорі порозумілася вона по всіх справах, що стосуються її душі, з падре Антоніо Ісабель і слідом за тим взялася обговорити справи, що стосуються її скринь, з прямими спадкоємцями — дев'ятьма племінниками і племінницями, що невідлучно стирчали біля її ліжка. Поблизу знаходився і бурмотів щось незрозуміле падре Антоніо Ісабель, якому було років сто без малого. Десять рослих чоловіків заздалегідь внесли старезного священника на другий поверх прямо в спальню Мами Гранде і порішили залишити його там, щоб не тягатися з ним туди-сюди в останні хвилини.

Старший племінник Никанор — здоровенний і похмурий чолов'яга в чоботях зі шпорами, в хакі, з довгоствольним револьвером тридцять восьмого калібру під сорочкою — відправився за нотаріусом. Більше двох тижнів ціпенів в напруженому очікуванні двоповерховий панський маєток, пропахлий медовою патокою і материнкою, де в напівтемних покоях тіснилися рундуки, скрині і всякий непотріб чотирьох поколінь, чиї кістки давно зітліли. У довгому коридорі з гаками по стінах, де ще недавно висіли свинячі туші і в загуслій задусі серпневих неділь сльозились кров'ю

убиті олені, тепер на мішках з сіллю і робочому інструменті спали покотом втомлені пеони, готові по першому знаку сідлати коней і нести сумну звістку в усі боку безмежного Макондо.

У залі зібралася вся рідня Мами Гранде. Жінки, землисто-бліді від нічного неспання, недокрівні по поганій спадковості, були, як завжди, в жалобі, в одвічній, безпросвітній жалобі, бо в клані їх володарки небіжчики не переводилися.

Велика Мама з матріархальною непохитністю обнесла своє родове ім'я і свої багатства неприступною стіною, і, не виходячи за її межі, кузени одружилися на рідних тітках, дядьки на племінницях, брати на кузинах, щоб сформувавши такий хитромудрий інцестуальний клубок спорідненості, що саме продовження роду стало порочним колом. Лише Магдалені, наймолодшій з племінниць, вдалося подолати огорожу. Вона благала падре Антоніо вигнати з неї нечисту силу, що насилає нічні кошмари, обстриглася наголо і відреклася від земних радощів і всілякої суєти в одному з новіціїв Апостольської префектури.

Однак племінники, — гідні мужі! — старанно користувалися правом першої ночі, де трапиться — в селищі, на хуторі, під кущем при дорозі, і наплодили за межами законних сімей цілу прірву незаконнонароджених нащадків, які жили серед челяді Мами Гранде, користуючись її заступництвом.

Близькість смерті розбурхувала людей. Голос вмираючої старої, яка звикла до пошани і покори, був не голосніше приглушених басів органчика в закритій кімнаті, але він докотився до найдаальших куточків Макондо. Жодна людина не залишилась байдужою до цієї смерті. Ціле століття Велика Мама була як би центром тяжіння всього Макондо, точно так же, як два століття до неї — її брати, її батьки та батьки її батьків.

Саме королівство Макондо розрослося навколо їх великого роду. Ніхто до ладу не знав ні про походження, ні про реальну вартість її майна, ні про розміри її володінь, бо всі давно вже звикли до того, що Великій Мамі підвладні всі води проточні і стоячі, дощі, що пролилися і проллються, всі дороги і стежки, кожен телеграфний стовп, кожен високосний рік, кожна посуха і по праву спадкування — всі землі і все живе. Коли Мама Гранде впливала на балкон подихати вечірнім повітрям і обрушувала на стару гойдалку всю неблаганну тяжкість свого розбухлого донезмоги тіла і своєї величч, то здавалася воістину найбагатшою і могутньою володаркою в світі.

Нікому з її віропідданих не спадало на думку, що вона смертна, як і всі люди. Нікому, крім близьких родичів і її самої в години, коли їй докучав провидінськими настановами старець Антоніо Ісабель. І все ж Мамі Гранде вірилося, що вона проживе більше ста років, як її бабця по материнській лінії, яка в 1875 році, окопавшись на власній кухні, дала рішучу відсіч солдатам Ауреліано Буендіа. Лише в квітні нинішнього року Велика Мама зрозуміла, що Бог не буде до неї милостивий і не дасть їй особисто у відкритому бою винищити всю банду федералістських масонів.

Коли Велика Мама остаточно злягла в ліжку, домашній лікар тиждень поспіль ставив їй гірчичники і наказав не знімати вовняних шкарпеток. Цей лікар, який

перейшов до неї у спадок, був увінчаний дипломом в Монпельє і відкидав науковий прогрес по філософським переконанням. Велика Мама наділила його необмеженими повноваженнями, вигнавши з Макондо всіх, хто займався лікуванням. Був час, коли ескулап, який не знав суперників, об'їжджав верхи на коні весь край, щоб заглянути до найважчих хворих на кінець їхнього життя. Природа по щедроті своєї зробила дипломованого доктора батьком багатьох незаконнонароджених дітей, але одного разу в човні його раптом скував жорстокий артрит, і з тих пір лікування жителів Макондо йшло позаочі, за допомогою записочок, рад і припущень.

Тільки за покликом Мами Гранде доктор прошкандибав, спираючись на дві палиці, через площу і з'явився в піжамі прямо до неї в спальню.

Лише на восьмий день, зрозумівши, що його благодійниця помирає, він наказав принести скриньку, де зберігалися пляшечки і баночки з етикетками на латині, і три тижні поспіль дошкуляв вмираючу марними мікстурами, свічками і припарками, згідно з допотопними правилами. Не забув він про п'явки на поперек, а до самих болючих місць прикладав печених жаб. І все ж настав той світанковий час, коли дипломованого доктора взяв сумнів: чи то кликати цирульника, щоб пустити кров Великій Мамі, то чи падре Антонію Ісабель, щоб очистити її душу перед переходом в інший світ. Ось тоді племінник її, Никанор, спорядив за священником десять дужих молодців з прислуги, які і доставили підстаркуватого служителя церкви в спальню Мами Гранде — притягли його на скрипучому плетеному кріслі — гойдалці під балдахіном з линялого шовку.

Дзвін дзвіночка, що випереджав падре Антонію, який поспішав з дарами до вмираючої, вразив тишу вересневого світанку і став першим віщим знаком для жителів Макондо. Зі сходом сонця майданчик перед будинком Великої Мами вже був схожий на яскравий сільський ярмарок.

Багатьом згадалися давні часи, пригадалося, який веселий ярмарок, яке гуляння влаштувала Велика Мама на своє сімдесятиріччя. Простому люду викочували на площу величезні обплетені бутлі з вином, тут же різали худобу, а на високому помості три доби поспіль наярював без продику оркестр. Під рідкою тінню мигдалю, де на перший тиждень нинішнього століття стояв табір полковника Ауреліано Буендіа, йшла жвава торгівля хмільним массато, кров'яною ковбасою, пиріжками, пампушками, листковими булочками, маїсовими коржами, кокосовими горіхами. Люди юрилися біля столів з лотереєю, біля загонів, де йшли півнячі бої; у всій цій штовханині, в вирі розбурханої юрби хвацьке збували скапулярії (нашийні іконки) і медальки із зображенням Великої Мами.

Зазвичай всі святкування у Макондо починалися за дві доби до терміну і після сімейного балу в панському маєтку влаштовувався пишний феєрверк. Вибрані гості і члени сім'ї, яким старанно прислугоували їх незаконнонароджені нащадки, весело танцювали під звуки модної музики, яку з хрипом викидала стара піанола.

Велика Мама, обкладена подушками в наволочках найтоншого полотна, сиділа в кріслі, і все підкорялось найменшому руху її правої руки з блискучими кільцями на всіх п'яти пальцях. У той день, часом в змові з закоханими, а частіше з раптового натхнення

Велика Мама оголошувала про майбутні весілля на весь рік. В самому кінці гучного свята вона виходила на балкон, прикрашений гірляндами і китайськими ліхтариками, і кидала в натовп жменю монет.

Ці славні традиції давно відійшли в область переказів, почасти через хронічну жалобу, а більше через політичні заворушення, які потрясли Макондо.

Нові покоління лише з чуток знали про її колишню розкіш, їм не випало побачити Маму Гранде на святковій месі, де її обов'язково обмахував віялом хтось із представників цивільної влади, і тільки їй одній, коли підносили Святі Дари, дозволялося не схилятися колін, щоб не м'явся поділ її сукні в голландських мереживах і накрохмалені нижні спідниці. У пам'яті людей похилого віку примарним баченням юності закарбувалися ті двісті метрів килимової доріжки, що простяглася від старовинного особняка до Головного вітваря, ті двісті метрів, по яких двадцятидвохрічна Марія дель Росаріо Кастаньєда і-Монтеро поверталася з похорону свого високоповажного батька в силі нового і ясновельможного титулу Мами Гранде. Це видовище, гідне середньовіччя, належало тепер не тільки історії її роду, а й історії всієї нації.

Посередником Великої Мами у всіх її найвищих справах був старший племінник Никанор. А вона сама, віддалена від простих смертних, ледь помітна в заростях квітучої герані, що обрамляють в'язку духоту балкона, колихалась в ореолу своєї слави.

Всі знали наперед, що Велика Мама пообіцяла влаштувати народне гуляння на три дні і три ночі, як тільки буде оголошено її заповіт. Знали, що вона прочитає його лише перед самою смертю, але ніхто не міг, не хотів, не смів повірити, що Велика Мама — смертна.

Однак остання година Великої Мами настала. Під пологом з припорошеного пилом маркізету, серед полотняних простирادل, що збилися, ледь вгадувалося життя в слабкому здійснанні незайманих і матріархальних грудей Великої Мами, обліпленої по шию листям цілющого алое вера. До п'ятдесяти років Велику Маму оточували палкі і наполегливі претенденти, але вона відкинула всіх до єдиного, і, хоч природа нагородила її могутніми грудьми, здатними вигодувати визначених їй на роду нащадків, Велика Мама вмирала незайманою, відходила в інший світ непорочною і бездітною.

Коли падре Антоніо Ісабель приготував все для останнього помазання, він зрозумів, що йому без сторонньої допомоги не намастити святою оливою долоні Великої Мами, тому що вона, відчувши смерть, стиснула пальці в кулаки. Марні були всі старання племінниць, які змагалися в спритності та настирливості. Вперто опираючись, вмираюча ревно притиснула до грудей руку, увінчану дорогоцінними каменями, і, вирячивши безбарвні очі на племінниць, злобно прошипіла: "Ну, злодійки!" Але потім, перевівши чіпкий погляд на падре Антоніо Ісабель, а потім на молоденького прислужника з блюдом і дзвіночком, Велика Мама сказала тихо і безпорадно: "О, я вмираю". Після цих слів вона зняла каблучку з діамантом нечуваної краси і простягнула його, як годиться, наймолодшій племінниці — Магдалені. Так була перервана стійка традиція їхнього роду, бо послушниця Магдалена відмовилася від

спадщини на користь церкви.

На світанку Велика Мама побажала залишитися наодинці з Никанором, щоб дати йому останні настанови. Понад півгодини вона при здоровому розумі й твердій пам'яті обговорювала з Никанором стан справ в королівстві Макондо, а потім завела мову про власний похорон. "Пильнуй" — сказала вмираюча, — все цінне тримай під замком. Народ різний. В будинку, де покійник, кожен шукає, чим пожитися". Відіславши Никанора, Велика Мама покликала до себе священника, і той, вислухавши її довгу детальну сповідь, запросив в спальню всіх рідних, щоб при них вмираюча отримала останнє причастя. І ось тоді-то Велика Мама захотіла сісти в плетену гойдалку і оприлюднити свою останню волю. Твердим, чітким голосом вона сама диктувала нотаріусу — свідками були падре Антоніо Ісабель і доктор — повний реєстр своїх багатств, єдиної і міцної основи її величі і всевладдя. На цей реєстр, складений Никанором, пішло двадцять чотири сторінки розбірливого густого почерку. У реальних величинах володіння Великої Мами зводилися до трьох енком'єнд, які королівською грамотою були подаровані першим колоністам, а потім, в результаті якихось хитромудрих і завжди вигідних роду шлюбних контрактів, перейшли в неподільну власність Мами Гранде. На безкрайніх і порожніх землях п'яти муніципій, де хазяйської руці не сталося посіяти жодного зерна, почали жити орендарями триста п'ятдесят дві родини.

Щорічно напередодні своїх іменин Велика Мама справляла з цих родин значні подати і тим ніби утверджувала, що її землі не будуть повернені державі на віки віків.

Сидячи в кріслі, винесеному на галерею, Велика Мама брала мзду за право жити в її володіннях, і все було достоту, як у її предків, які брали орендну плату у предків нинішніх орендарів. Панський двір ломився від добра: три дні поспіль люди гнали і несли сюди свиней, індиків, курей, первину і десятину з городів і садів. Це, по суті, і був той урожай, який рід Великої Мами отримував з незайманих земель, які осягали, за грубими підрахунками, сто тисяч гектарів. На цих гектарах волею історії розрослися сім міст, включно зі столицею Макондо, де городянам належали лише стіни і дахи, а тому вони справно платили Великої Мамі за проживання у власних кімнатах, та й держава, не економлячи, платила за вулиці і провулки.

Не знаючи хазяйського ока і рахунку, гуляла, де доведеться, панська худоба. Знесилені від спраги тварини забрідали в найвіддаленіші краї Макондо, але клеймо, що миготіло на їх задах — у вигляді дверного висячого замка — вірою і правдою служило легендою про могутність Великої Мами. З причин, над якими ніхто так і не спромігся достовірно розібратися, панська стайня, яка сильно збідніла ще за часів громадянської війни, мало-помалу перетворилася в сарай, де знайшли собі останній притулок стара, негідна дробарка рису, зламаний прес для цукрової тростини та інший мотлох. В описі багатств Великої Мами були згадані і три знаменитих глечика з венесуельськими щирого золота моррокотами, зариті в якомусь тайнику панського будинку в далекі дні війни за незалежність і все ще не виявлені, незважаючи на безперервні і старанні пошуки. Разом з правом на землю, оброблювану орендарями, разом з правом на

десятинний збір, на первину та інші податі, нові спадкоємці отримували кожен раз все більш продуманий і досконалий план розкопок, що обіцяв вірну удачу.

Повних три години знадобилися Великої Мамі, щоб перерахувати всі свої зримі багатства в королівстві Макондо. Голос вмираючої пробивав духоту алькова і як би надавав кожній зазначеній речі особливу вагомість. Коли такий важливий папір був скріплений розмазаним підписом Великої Мами, а нижче — підписами двох свідків, таємне тремтіння пробрало до печінок всіх, хто юрмився у натовпі біля її будинку, накритого тінню пропилених дерев мигдалю.

Потім дійшла черга до повного детального переліку всього, чим вона володіла за своїм моральним правом. Спираючись на монументальні сідниці, Велика Мама неймовірним зусиллям волі змусила себе випрямитися — так робили всі її предки, які не забували про власну велич навіть в передсмертний час, — і, укладаючи слово до слова, переконано і владно стала перераховувати по пам'яті свої неозорі багатства: — земні надра, територіальні води, кольори державного прапора, національний суверенітет, традиційні політичні партії, права людини, громадянські свободи, перший магістрат, другу інстанцію, арбітраж, рекомендаційні листи, закони історичного розвитку, епохальні промови, вільні вибори, конкурси краси, всенародну радість, вишукані сеньйорити, вишколені кавалери, благородні офіцери, Його Високе Преосвященство, Верховний суд, заборонені для ввезення товари, ліберально налаштовані дами, проблема чистоти мови, проблеми м'ясовиробництва, приклади, гідні наслідування у всьому світі, встановлений правопорядок, вільна і правдива преса, південноамериканський Атенеум, громадська думка, уроки демократії, християнська мораль, валютний голод, право на політичний притулок, комуністична загроза, мудра державна політика, зростаюча дорожнеча, республіканські традиції, знедолені шари суспільства, послання солідарності та ...

Далі їй не вдалося дотягнути до кінця. Останній порив її нечуваної волі був підтятий настільки довгим перерахуванням. Захлинувшись в океані абстрактних формул і понять, які два століття поспіль були етичною, а отже, і правовою основою всевладдя їх роду, Велика Мама голосно відригнула і віддала богу душу.

Того вечора мешканці далекої і похмурої столиці побачили в усіх екстрених випусках фотографію двадцятирічної жінки і вирішили, що це нова королева краси. На збільшеному знімку, який зайняв чотири газетних полоси, відродилася до життя колишня молодість Великої Мами. Відретушований прихапцем знімок повернув їй пишну зачіску з розкішного волосся, підхопленого гребенем слонової кістки, повернув спокусливі груди в піні мережив, сколених брошкою. Образ Великої Матері, закарбований в Макондо на самому початку століття якимось заїжджим фотографом, терпляче чекав свого часу в газетних архівах, і ось тепер йому випало долею залишитися в пам'яті всіх прийдешніх поколінь.

У стареньких автобусах, в міністерських ліфтах, в сумовитих чайних салонах, оббитих бляклими гобеленами, говорили, переходячи на шанобливий шепіт, про високу особу, що померла в краю малярії і нестерпної спеки, говорили про Велику Маму, бо

магічна сила друкованого слова за кілька годин зробила її ім'я всесвітньо відомим.

Дрібна мряка лягала настороженою зеленуватою тінню на обличчя поодиноких перехожих. Дзвони всіх церков дзвонили по покійної. Президент республіки, захоплений скорботною звісткою в ту мить, коли він зібрався на урочистий акт, присвячений випуску дев'яти кадетів, власноруч написав на звороті телеграми кілька слів військовому міністру, щоб той у своїй заключній промові вшанував пам'ять Великої Мами хвилиною мовчання.

Ця смерть відразу позначилася на політичному і громадському житті країни. Навіть президент республіки, до якого умонастрої нації доходили крізь очисні фільтри, відчув якесь щемливе, важке почуття, дивлячись з вікна машини на місто, що заціпеніло в мовчанні і де відкритими були лише кабачки з поганою славою і Головний собор, готовий до дев'ятиденних урочистих служб.

У Національному Капітолії, де доричні колони і безмовні статуї покійних президентів дбайливо стерегли сон бездомних жебраків, укритих старими газетами, яскраво і заклично світилися вікна Конгресу. Коли Перший Мандатарій, вражений всенародної скорботою, увійшов до свого кабінету, йому назустріч піднялися міністри, всі як один в траурних пов'язках, — бліді і урочисті більш ніж звичайно.

Згодом події тієї ночі і всіх наступних ночей зведуть в ранг великих уроків Історії. І не тільки тому, що найвищі державні чини перейнялися істинно християнським духом, а й тому, що представники абсолютно протилежних поглядів і протиборчих інтересів з героїчною самовідданістю прийшли до взаєморозуміння в ім'я спільної мети — поховання Великої Мами. Довгі роки Велика Мама забезпечувала соціальний спокій і політичну згоду в королівстві Макондо завдяки трьом баулам з фальшивими виборчими бюлетенями, які теж, зрозуміло, були невід'ємною частиною її негласного майна. Всі особи чоловічої статі — прислуга, орендарі, нахлібники в панському будинку, всі старі і малі не тільки самі брали участь в політичних виборах, а й обов'язково користувалися правом голосу вибірників, померлих в останнє сторіччя. Велика Мама уособлювала перевагу традиційної влади над новими нестійкими авторитетами, перевагу правлячого класу над плебсом, неминущу цінність небесної мудрості в порівнянні з минущими догмами смертних. У мирний час Велика Мама особисто жалувала і скасовувала синекури і пребенди, призначала і знімала каноніків, опікувалася благополуччям своїх прихильників і на те була її верховна воля вкупі з темними інтригами, з підтасовуванням виборчих бюлетенів. У тяжкі роки Велика Мама таємно поставляла зброю своїм союзникам і в відкриту надавала допомогу своїм жертвам. Настільки небувале патріотичне завзяття зазначалося найвищими почестями.

Президент Республіки цього разу побажав без підказки радників визначити міру своєї історичної відповідальності перед співгромадянами. Він недовго міряв кроками садок, де темніли кипариси і де на кінець колоніального правління повісився через нещасливе кохання один португальський чернець. Президент мало сподівався на особисту охорону — значне число офіцерів, обвішаних нагородами — і тому його бив озноб кожен раз, коли в сутінки він входив в цей садок, що з'єднував парадний зал для

аудієнції з мощення двором, де в минулі часи стояли карети віце-королів. Але в цю ніч президента пронизував солодкий трепет осяяння, бо йому відкрився у всій глибині сенс його високої місії, і він, не здригнувшись підписав декрет про дев'ятиденну всенародну жалобу і про гідні Великої Мами посмертні почесті на тому рівні, який передбачений для Національної героїні, яка впала в бою за свободу батьківщини. У патетичному зверненні до співвітчизників — воно було передано на світанку по всіх каналах радіо і телебачення — Президент висловив упевненість, що похорон Великої Мами стане історичною подією. Але здійсненню такої високої мети заважали, як водиться, досить серйозні перешкоди: правова система Макондо, створена далекими предками Великої Мами, не передбачила подій такого розмаху. Досвідчені алхіміки закону і наймудріші доктори права самозабутньо заглибилися в силогізми і герменевтику, відшукуючи формули, які б дозволили Президенту взяти участь в похоронах Великої Мами. Для всіх, хто причетний до високих сфер церкви, політики і фінансів, настали важкі дні. У напівкруглому і просторому залі Конгресу, в розрідженому повітрі абстрактного законодавства, де красувалися портрети національних визволителів і бюсти великих грецьких філософів, підносилася нестримна хвала Великої Мамі, а між тим спека вересневого Макондо наповнювала її труп міріадами бульбашок. Вперше все, що говорилося про Велику Маму, не мало нічого спільного ні з її плетеною гойдалкою, ні з її післяобіднім очманінням, ні з гірчичниками. Тепер вона сяяла в ореолу нової легенди, непорочна, без вантажу прожитих років.

Нескінченні години повнилися словами, словами, словами, які стараннями корифеїв друкованого слова отримували живий відгук на всій території Республіки. Так йшло до тих пір, поки хтось, наділений почуттям реальності, не перервав державні теревені стерильних батьків-законодавців, нагадавши високому зібранню, що труп Великої Мами чекає рішення при сорока градусах в тіні. Однак мало хто звернув уваги на спробу вторгнення здорового глузду в безгріховно — чисту атмосферу непохитного Закону. Хіба що розпорядилися забальзамували труп Великої Мами і знову взялися за пошуки нових формул, знову погоджували думки і вносили поправки до Конституції, які могли б дозволити Президенту бути присутнім на урочистих похоронах.

Стільки всього було наговорено високими базами, що їхні балачки перетнули державні кордони, переправилися через океан і знаменням проникли в папські покої Кастельгандольфо. Верховний Первосвященик, насилу розвіявши сонний дурман Феррагосто, в глибокій задумі дивився на те, як занурюються в озеро водолази, які розшукують голову по-звірячому вбитої дівчини. Останні тижні всі вечірні газети писали тільки про цей жахливий випадок, і Верховний Первосвященик не міг залишитися байдужим до таємниці, розгадку якої шукали в такий близькості від його літній резиденції. Того вечора, проте, все змінилося: в газетах разом зникли фотографії передбачуваних жертв і на зміну їм з'явився портрет двадцятирічної жінки в траурній рамці. "Велика Мама!" — вигукнув Верховний Первосвященик, миттю розпізнавши той самий нечіткий дагеротип, який йому піднесли в далекі часи з нагоди його сходження на Престол святого Петра. "Велика Мама!" — дружно ахнули в своїх апартаментах

члени кардинальної колегії, і в третій раз за всі двадцять століть на неосяжну християнську імперію обрушився вихор сум'яття, плутанини, безладної метушні, яка завершилася тим, що Верховного Преосвященника посадили в довгу чорну гондолу, яка взяла курс на далекий і фантастичний похорон Великої Мами.

Позаду залишилися сяючі ряди персикових дерев, стара Аппієва дорога, де сонце золотило ласкаві тіла кінозірок, які не відали про настільки сумну подію. Зникла з очей громада Кастельсантаджело, що маячила на горизонті Тибру. Густі зітхання дзвонів собору Святого Петра вплелися в деренчливі бухання церков Макондо.

Крізь зарості очерету в болотах, що зачаїлися і де проходить межа між Римською імперією і священними угіддями Великої Мами, пробивалися верескливі крики мавп, потривожених близькістю людини. Ці крики всю ніч дошкуляли Верховного Понтифіка, що знемагав від задухи під густою москітною сіткою. У нічній темряві величезна папська гондола наповнилася вщерть мішками з юкою, зв'язками зелених бананів, кошиками з живою птицею, і, зрозуміло, чоловіками і жінками, які покидали свої справи в надії спробувати щастя і з вигодою продати свій товар на похоронах Великої Мами. Вперше в історії християнської церкви Його Святість мучився від ознобу, викликаного безсонням, і від укусів тропічних москітів. Але чарівні фарби світанку над землями Державної Старої, первозданна краса царства ігуани і квітучого бальзаміну миттєво витіснили з його пам'яті всі негаразди подорожі і віддали йому сторицею за таку самопожертву.

Никанор прокинувся від трьох ударів в двері, які сповістили про прибуття Його Святості. Смерть заволоділа всім будинком без залишку. Барвисті і набатні промови Президента, жаркі гарячкові суперечки парламентаріїв, які вже давно втратили голос і порозумівались за допомогою жестів, зірвали з місця сотні людей, і вони, хто поодиноці, а хто цілими конгрегаціями, прибували в будинок Великої Мами, заповнюючи замшілі сходові майданчики, задушливі горища і темні коридори. Запізнілі влаштовувалися бозна де — в бійницях, на дозорних вежах, в амбразурах, у слухових вікон. А в головній парадній залі чекала найвищого рішення забальзамована Велика Мама, над якою росла і росла страхітлива купа телеграм. Знесилені від сліз дев'ять племінників і племінниць в екстазі взаємної підозріливості ні на крок не відходили від тіла, яке мало-помалу перетворювалося на мумію.

Словом, ще довгий час світ жив в напруженому очікуванні. В одному із залів муніципалітету, де по стінах стояли чотири табурета, обтягнуті шкірою, а на столі — графин з дистильованою водою, томився безсонням Верховний Первосвященник, намагаючись скоротати задушливі ночі читанням меморіалів і циркулярів. Вдень він роздавав італійські карамельки дітлахам, які стирчали під вікном, і довго обідав в альтанці, криї кучерявими астромеліями /лілія інків/, в товаристві падре Антоніо Ісабель, а траплялося — і з Никанором. Так він і жив, перебуваючи виснажливий від спеки дні, які складалися в нескінченні тижні і місяці, до того знаменного дня, коли на середину площі вийшов Пастор Пастрана, щоб під барабанний дріб трам-тарарам-там-пам — оголосити рішення Найвищої Ради. "У зв'язку з порушеннями громадського

порядку, що загрожують державній безпеці, Президенту Республіки — трам-тарарам-пам-пам — надаються надзвичайні повноваження, — трам-там-пам — які дають йому право участі в похоронах Великої Мами! Трам-тара-рам-пам-пам! "

Історичний день настав. Дужі арбалетники хвацьке розчищали дорогу стовпам Республіки на вулицях, де народ роївся біля стійок з рулеткою, кіосків з лотереєю, ларьків з їжею, на маленькому майданчику, де люди натягнули москітні сітки і розстелили циновки і де незворушно сиділи зі зміями на шиях ясновидці, які збували зілля, що зціляє від бешихи і дарує безсмертя. У передчутті вершинного моменту стояли не ворухнувшись прачки з Сан Хорхе, ловці перлів з Кабо де Вела, в'язальники мереж з Сіенагі, копильники креветок з Тасахери, знахарі з Махани, солевари з Мануаре, акордеоністи з Вальедупар, об'їждчики коней з Айяпеля, продавці папайї з Сан-Пелайо, неперевершені скалозуби з Ла Куева, оркестранти з Лас-Сабанас де Болівар, перевізники з Реболи, нероби з Магдалени, крутії з Момпокса і багато інших укупі з тими, про кого йшлося на самому початку розповіді. Навіть ветерани полковника Ауреліано Буендіа на чолі з герцогом Марлборо в парадній формі — тигрова шкура з кігтями і зубами — з'явилися на похорон, пересиливши столітнє зло на Велику Маму і її наближених, щоб звернутись з проханням до Президента Республіки про військові пенсії, яких вони марно чекали сімдесят років поспіль.

Близько одинадцятої ранку збожеволівший, змучений сонцем натовп, чий натиск стримувала еліта незворушних охоронців порядку в розшитих доломанах і пінних ківерах, заревів від захвату. В чорних фраках і циліндрах, урочисті, сповнені свідомості власної гідності, з'явилися на розі будівлі телеграфу міністри і сам Президент, а за ними парламентська комісія, Верховний суд, Державна рада, традиційні політичні партії, вище духовенство, високі представники банків, торгівлі і промисловості. Президент республіки — лисий, куций, в роках, хворобливого вигляду — дріботів під ошалілими поглядами людей, які колись заочно зробили його верховним володарем і лише тепер упевнилися в його реальному існуванні. Поруч з ним виступали потовстішали від розуміння власної значущості архієпископи і військові чини з випнутими грудьми в непробивної броні орденів, але лише він один був оточений сійвом вищої влади.

Другим потоком в розміреному коливанні траурних шовків пливли королеви всього сущого і всього майбутнього. Вперше без яскравих розкішних нарядів йшли слідом за Королевою світу королева манго, королева зеленої ауйами, королева гвінейських бананів, королева борошністої юки, королева гуаяви, королева кокосового масла, королева чорної квасолі, королева чотирьохсот двадцяті шести метрової зв'язки яєць ігуани і всі інші королеви, яких не злічити і яких ми не згадали, щоб не занадто розтягувати цей список.

Велика Мама, яка лежить в труні з пурпуровими кистями, відчужена від усього земного вісьмома мідними підставками і перенасичена формаліною вічністю, не могла збагнути всієї грандіозності своєї могутності. Все, про що вона мріяла, сидячи на балконі в спекотній задусі, здійснилося тепер, коли прогрімилі сорок вісім хвалебних

пісень, в яких найвищі особи, що стали символами цілої епохи, віддали належне її пам'яті. Навіть сам Верховний Первосвященик, який був їй в передсмертному маренні, ніби летить в золотій кареті над садами Ватикану, здолав за допомогою пальмового опахала тропічне пекло і вшанував своєю високою присутністю самий урочистий похорон на землі.

Простий люд, очманівши від споглядання настільки небувалої процесії, не міг почути пожадливого лопоту крил у порога панського будинку, коли в результаті галасливої сварки іменитих осіб найвідоміші з них винесли на своїх плечах катафалк з труною Великої Мами. Ніхто не розрізнув грізної тіні стерв'ятників, яка повзла слідом за траурним кортежем по розпечених вуличкам Макондо. Ніхто не помітив, що після цієї процесії на вулицях залишилися смердючі птичі покидьки. Ніхто не підозрював, що племінники і племінниці, нахлібники і любимчики Великої Мами, та й її слуги, ледь дочекавшись винесення тіла, кинулися піднімати підлоги, зривати двері, ламати стіни, словом — ділити родовий будинок. Зате майже всі до одного почули гучний подих полегшення, що пронісся над натовпом, коли після двотижневих молитов і дифірамбів величезна свинцева плита лягла на могилу.

У декого, хто при тому присутній, вистачило розуму і здогадки зрозуміти, що вони стали свідками народження нової епохи.

Верховний Понтифік, який виконав свою велику місію на грішній землі, міг тепер злетіти душею і тілом на небеса. Президент республіки міг тепер розпоряджатися державою на власний розсуд, Королеви всього сущого і майбутнього могли виходити заміж по любові, народжувати дітей, ну а простий люд міг натягувати москітні сітки, де йому зручніше — в будь-якому куточку володінь Мами Гранде, тому як сама Велика Мама, єдина з усіх смертних, хто міг тому опиратися і хто раніше мав на те необмежену владу, почала вже гнити під вагою свинцевої плити.

Головне було — скоріше відшукати того, хто сів би на лавочку біля воріт будинку і розповів все, як є, щоб його розповідь став яскравим уроком і викликала сміх у всіх прийдешніх поколінь і щоб маловіри, всі без винятку, знали цю історію, бо в середу вранці, не приведи Господи, повинні прийти старанні двірники, які назавжди зметуть все сміття після похорону Великої Мами.